

Býambin Rinçen

Category: Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Romanlar, Türkmen dili, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Býambin Rinçen BÝAMBIN RINÇEN

Rinçen Bimbaýew (ýa-da Rinçin-Dorži Radnajapowiç Bimbaýew) ady bilen giňden tanalan mongol ýazyjysy, terjimeçi, pedagog, etnograf, Mongoliýanyň ilkinji akademigi, professor Ýenşebu Býambin Rinçen 1905-nji ýylyň 25-nji dekabrynda Mongoliýanyň Russiýa bilen araçäkleşýän Bulsaraý posýologynda doguldy. Býambin Rinçen gelip çykyşy boýunça burýatdyr.

Gelejekki ýazyjynyň kakasy Radnajab Budaýewiç Bimbaýew (1874-1921) Kýahta serher komissariatynda manjur dili boýunça terjimeçi bolup işläpdir.

Rinçen çagalyk ýyllarynda rus, mongol, manjur dillerini oňat özleşdirýär. 1914-1920-nji ýyllarda Kýahtanyň Alekseýewsk uçilişesinde okaýar. 1920-nji ýyldan başlap mongol rewolýusionerleri Suhe-Batoryň we Çoýbalsanyň ýolbaşçylygynda başlan rewolýusion herekete işjeň gatnaşýar.

1921-nji ýylyň 1-3-nji martynda Mongoliýanyň halk partiýasynyň Troiskosawsk şäherinde geçen birinji gurultaýynda Rinçen

terjimeçilik edýär. Ol şonda rus generaly Konstantin Rokossowskiý bilen tanyşýar.

Rinçen 1923-1924-nji ýyllarda Burýat pedagogiki ehnikумыnda okaýar.

Ol şol ýerden mongol ýaşlaryny Leningrada (häzirki Sankt-Peterburg) okuwa ugratmakda uly işler edýär we özü-de Leningradyň Gündogar dilleri institutyna okuwa gidýär. Okap ýörkä meşhur rus gündogarşynasary B.Ý.Wladimirsow, F.I.Şerbatskiý, S.F.Oldenburg, L.W.Şerba, W.W.Bartold, W.M.Alekseyew dagylardan bilim alýar.

1927-nji ýylda instituty tamamlýar we dogduk ýurduna dolanyp, Mongoliýanyň Bilim komitetinde işläp başlaýar. Filolog – lingwist we edebiýaty öwreniji alym hökmünde ylmy döredijilik bilenem şol ýyl ymykly gyzyklanyp başlaýar. Şeýle-de ol, etnografiýa we diniň taryhy bilenem içgin gyzyklanypdyr. Ilkinji goşgularyny we hekaýalaryny hem şol ýyllarda ýazyp başlaýar.

Rinçen Bilim komitetiniň tabşyrygy bilen buddizm dini we onuň taryhy boýunça köptomluk "Ganjur" we "Danjur" ensiklopediýalarynyň taýýarlanmagyna işjeň gatnaşýar.

1936-njy ýylda Rinçen Mongoliýa Halk respublikasynyň Merkezi döwlet neşirýat gullugynyň jogapkär sekretary wezipesine bellenýär.

1937-38-nji ýyllaryň SSSR-de ýaşaýan halklary ýakyp-gowran tutha-tutluk tolkuny Mongoliýadan hem sowa geçmändir. Sowet hökümetiniň hemaýatkärliginde häkimiýete gelen mongol hökümeti milli intelligensiýany haku-nähak jowrandyrmakda sowetlerden kem galmazlyga çalşypdyr. Şol nähak töhmete sezewar bolanlaryň biri-de Býambin Rinçendir.

Ýazyjy 1937-nji ýylyň sentýabr aýynda Ýaponiýanyň hasabyna jansylyk etmekde aýyplanyp tussag astyna alýar. Baş ýyllap türmede oturan ýazyjy 1942-nji ýylda azatlyga çyksa-da, diňe 1963-nji ýylda doly aklanýar.

Rinçen 1942-1958-nji ýyllarda "Unen" gazetiniň redaksiýasynda işleýär.

Rus we dünýä edebiýatynyň görnükli wekilleri M.Gorkiniň, W.Maýakowskiniň, I.Erenburgyň, N.Tihonowyň, M.Şolohowyň, Gi de Mopassanyň, Nazym Hikmetiň we başgalaryň eserlerini mongol diline terjime edýär.

Ýazyjy 1920-nji ýyldan 1970-nji ýyla çenli 70-den gowrak ýazyjynyň 240-dan gowrak eserini mongol diline geçiripdir.

Rinçeniň köpsanly romanlary we nowellalary klassyky mongol edebiýatynyň iň gowy nusgalary hökmünde mongol mekdepleriniň okuw programmalaryna girizildi. Muňa mysal hökmünde onuň «Ану хатан» ("Anu Hatyn"), «Заан Залуудай», «Гүнж» ("Prinsessa"), «Сандоо амбан» ("Amban Sandowa"), «Их нүүдэл» ("Beýik çarwa gyzy"), «Бэр цэцэг» (Цветок невесты), «Нууцыг задруулсан захиа», «Шүхэрч Буниа» ("Uçuju Buniýa") ýaly eserlerini görkezmek bolar.

Şeýle-de ol 1945-nji ýylda Ýuriý Tariçiň režissýorlyk eden "Sogto taýji" («Степные вотязи») taryhy çeper kinofilmiň senariýasyny hem ýazdy.

Rinçen munuň üçin 1946-njy ýylda döwlet baýragyna mynasyp boldy.

Ýazyjy 1956-njy ýylda Budapeşt uniwersitetinde mongol dilini öwreniş ugry boýunça doktorlyk dissertasiýasyny gorady.

W.Наýssigiň inisiatiwasy bilen "Mongol halk döredijiligi" («Монгольский фольклор») ylmy işini ýazýar we "Aziýanyň öwrenilişi" (нем. "Asiatische Forschungen") ylmy tapgyrlara, mongol dilini we etnografiýasyny öwrenmek boýunça alnyp barylýan işlere işjeň gatnaşýar.

Ýazyjynyň heýkeltaraş Sewegmidiýn Amgalan tarapyndan ýasalan heýkeli 2005-nji ýylda Ulan-Batoryň Merkezi kitaphanasynyň öňünde (Staliniň heýkeliniň ornuna) oturdyldy.

Onuň ogly paleontolog alym Rinçengiýн Barsbold Mongoliýanyň Ylymlar akademiýasynyň akademigidir.

■ Eserleri

1. Исторический роман-трилогия «Заря над степью» (монг. Үүрийн туяа; кн. 1-3, 1951-55 годы, рус. пер. 1972):

- 1 том монг. «Манжийн талхинд»,
- 2 том монг. «Гал усны гашуун зовлон»,
- 3 том монг. «Байлдаж олсон эх орон»,

2. Сборник стихотворений «Бэр цэцэг» («Цветок невесты», 1959),

3. «Заан Залуудай» (ч. 1–2, 1964–66), «Гүнж» («Принцесса», 1969; в рус. пер. – «Принцесса и другие новеллы», 1972),

4. «Амбань Сандова» («Сандоо амбан», 1973).

Býambin Rinçeniň eserleri bilen türkmen okyjylary öňden bäre

tanyş bolmaly. Ýazyjynyň "Gymmat düşen hat", "Prinsessa", "Hudaý zenanyň goly", "Uçuýy Buniýa", "Derwüş", "Iň soňky sapak", "Bogdonyň ölümi", "Doogyň iň soňky düýşi", "Ýyldyrym çakyp, gök gübürdän gije" ýaly nowellalaryny Rahman Babaýew türkmen diline terjime etdi we ady agzalan hekaýalar "Gymmat düşen hat" ady bilen 1981-nji ýylda "Türkmenistan" neşirýatyndan çap bolup çykdy. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly